

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatının Din Okuryazarlığı Açısından İncelenmesi*

Sümevra Bilecik

Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Din Eğitimi Ana bilim dalı Araştırma Görevlisi
sumeyrabilecik@aksaray.edu.tr

Öz

Din okuryazarlığı; bir dine ait kavram, ibadet, inanç esasları ile dinin tarihi ve sosyal arka planını bilmek anlamına gelmektedir. Bilimsel literatürde son yıllarda yerini alan bu kavramın öğretimi ile toplumda din hakkında yanlış bilgi sahibi olmaktan kaynaklanan dini cehalet ve taassubun önüne geçileceği düşünülmektedir. Kavram ülkemizde eğitim öğretim süreçleri bakımından incelenmemiştir. Bu çalışmada, DKAB programlarında din okuryazarlık becerisine etkisi olabilecek kazanımları tespit ve DKAB programlarının geliştirilmesinde bu konunun da göz önünde bulundurulabileceğine işaret edilmektedir. Anahtar kelimeler: Din okuryazarlığı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri.

The Examination of Religious Culture and Ethics Curriculum in Terms of Religious Literacy

Religious literacy means to know about concepts of religion, worship, belief principles along with the history and social background of religion. Teaching this concept which has taken place in scientific literature, it is believed that religious ignorance and bigotry which arises from the possession of false information about religion in society will be prevented. However, this concept has not been studied teaching and learning process. In this study attempts to effects of Religious Culture and Ethics courses on religious literacy and aimed in program development indicate how this issue can be taken into account. Keywords: Religious literacy, Religious Culture and Ethics Courses.

Atf

Sümevra Bilecik, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatının Din Okuryazarlığı Açısından İncelenmesi*, Marife, Yaz 2016, 16/1, ss. 35-58

*Bu makale, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)* (NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 2015) adlı tezimde yer alan "DKAB Programları ve Din Okuryazarlığı" başlıklı konunun genişletilmesiyle hazırlanmıştır.

1. Giriş

Din okuryazarlığı, ülkemiz din eğitim bilimi açısından oldukça yeni bir kavramdır. Bu kavram, dinlerin yetiştirmeyi amaçladığı insan tipi göz önünde bulundurulduğunda, bir dinin inananlarından sahip olmasını beklediği o dine ait ibadetleri, kavramları, inanç esasları ve tarihi gerçeklikleri bilmek gibi becerileri kapsar.¹

Din okuryazarlık becerisine sahip olmak, çok dinli toplumlar açısından toplumsal huzurun ve barışın sağlanması, bireylerin birbirinin dini hakkında bilgi sahibi olarak hoşgörüyü yaklaşması açısından önem arz ettiğinden İngiltere, Amerika gibi ülkelerde bu beceri, eğitime ve araştırmalara konu edilmiştir. Ülkemiz ise Amerika ve İngiltere ölçeğinde çok dinli olmasa da konu, bireylerin cehaletten kaynaklanan batıl inanç ve hurafelerden uzaklaşarak bunun sonucunda doğabilecek yanlış bilgi ve inançların yayılmasının önüne geçmek ve dinin doğru anlaşılmasını sağlamak bakımından önem arz etmektedir. Din okuryazarlığı; inanç, ibadet, kıssa, mezhep, dinler arası ve sınıflamaya Bilecik tarafından dâhil edilen² ahlak okuryazarlığı alt boyutlarından oluşmaktadır. Bu boyutlar hakkında bilgi sahibi olmak, dindar bireyi bilinçli dindarlık seviyesine taşırken dindar olmayan ya da inançsız bireylerin ise din mensuplarına yaklaşımını etkileyebilecektir. Ayrıca bu alt boyutlar içinde değerlendirilen mezhep okuryazarlığı becerisi ile ülkemizde mezhepsel farklılıklardan doğan ayrışmaların azalabileceği düşünülmektedir. Din okuryazarlığının, dinlerin tarihsel arka planlarını bilme yetisini de kapsayan bir beceri olması, küresel anlamda bireylerin; sosyal ve siyasal olayları ve bunların ardındaki dini gerçekleri kavrayabileceği ve farklı din ve kültürlere mensup bireylerle diyalogu kolaylaştırabileceği tahmin edilmektedir. Bu bağlam ülkemiz bazında düşünülecek olursa Cumhuriyet tarihinden beri insanların zihninde ilişkisi tam oturtulamamış din siyaset ayrılığını netleştirebilmesi, toplumda farklı mezhep ya da dini cemaate mensup bireylerin birbirlerine karşı hoşgörü ve saygılı tutumlar takınarak demokratik hayatı geliştirebilmesi için din okuryazarlığı konusunda farkındalık oluşturulması gerektiği anlaşılmaktadır. Kavramın çıkış noktası olan Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde bu farkındalığın oluşması için din okuryazarlığı konusu hem örgün eğitimde okullarda din dersleri içerisinde yer almakta hem de çeşitli sivil toplum kuruluşları din okuryazarlık becerisini geliştirmeye yönelik faaliyetler yapmaktadır.

Ülkemizde ise kavramsal olarak yer almasa da, örgün öğretimde Müslüman olan tüm bireyler için zorunlu kılınmış Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din okuryazarlık becerisine katkı sağlayabilecek kazanımlara rastlanmaktadır. Bu araştırmanın amacı, DKAB programları içerisinde yer alan bu tür kazanımları tespit ederek konunun önemine dikkat çekmek ve program geliştirme çalışmalarında bu becerinin de göz önünde bulundurulabileceğine işaret etmektir. Bu amaçla yapılan araştırmada literatür tarama ve içerik analizi yöntemlerinden faydalanılarak

¹ Stephen Prothero, *Religious Literacy; What Every American Needs to Know and Doesn't*, Harper Collins Publishers, New York 2008, s. 11.

² Sümeýra Bilecik, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)*, NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2015, ss. 42-51.

din okuryazarlığı kavramı genel olarak tanıtıldıktan sonra DKAB müfredatı inceleyerek din okuryazarlık becerisine katkı sağlayabilecek kazanımlar tespit edilip yorumlanmıştır.

2. Din Okuryazarlığı Kavramı

Okuryazarlık ile okuma yazma günlük dilde birbirinin yerine kullanılmakta olan kavramlar olsa da bu iki kavram arasında anlam farklılığı mevcuttur. Okuma yazma, alfabeyi oluşturan kodları çözme olarak tanımlanabilirken okuryazarlık; anlam kurma, anlam eşleştirme vb. daha üst düzey bilişsel becerileri gerektirir.³ Okuma yazma becerisi statik bir yapı sergilerken okuryazarlık, önüne aldığı nesneye göre özel bir yeteneği betimleyebilen dinamik bir yapıdır. Zaman içerisinde değişen teknik imkânlar ve toplumsal değişim okuryazarlık çeşitliliğinin doğmasına da neden olmuştur.⁴ Bilgisayar okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı ve din okuryazarlığı gibi türler bunlara örnektir.

Din okuryazarlığı kavramına farklı yaklaşımlarla farklı tanımlar yapılmıştır.⁵ Ancak çalışmanın sınırları gereği bu tanımlara yer verilmeyerek Prothero'nun tasnif ve yaklaşımı esas alınacaktır. Çünkü DKAB programının, İslam dininin ve ülkemizin kültürel yapısının bu yaklaşıma daha uygun olduğu düşünülmektedir. Prothero'ya göre din okuryazarlığı; "dini geleneklerin temel taşlarını -dini sözcükler, semboller, doktrinler, ibadetler, karakterler, metaforlar ve kıssalar- anlama ve günlük hayatta kullanma becerisidir."⁶ Prothero, bu tanımdan genellemeye varmanın mümkün olmadığını da belirtir. Bir kişi her dinin okuryazarı olamaz ancak İslam, Budizm, Hristiyan gibi tek bir dine ya da Protestan, Sunni okuryazarlığı gibi mezhebe özgü okuryazarlık türlerinden bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda İslam dini için imanın şartları, nasıl abdest alınacağını ya da Protestanlık için Protestan reformunu bilmek, günah çıkarmanın önemini bilmek gibi yeterlilik alanları dinler özelinde değişiklik gösterir. Bununla birlikte din okuryazarlığına ait tüm becerileri kapsayan bir sınıflama yapmak da mümkündür. Prothero; bu sınıflamayı ibadet okuryazarlığı (ibadetlerin nasıl yapıldığının bilinmesi), inanç okuryazarlığı (dinlerin temel inanç esaslarının bilinmesi), mezhep okuryazarlığı (mezhepler arasındaki farkların bilinmesi), kıssa okuryazarlığı (dinlerin kendilerine has kıssalarının bilinmesi), dinler arası okuryazarlığı (dinlerin farklı ve benzer yönlerinin temel esaslarıyla bilinmesi) şeklinde yapmıştır. Bu sınıflamaya Bilecik tarafından ahlak okuryazarlığı da eklenmiştir. Batıda ayrı bir okuryazarlık türü olan ahlak okuryazarlığı; "doğru ahlaki tercihleri yapabilmek için gerekli birçok bilgi ve yeteneğe sahip olmak"⁷ şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım ahlak okuryazarlığı dinden ba-

³ Mehmet Kurudayıoğlu ve Sait Tüzel, "21. Yüzyıl Okuryazarlık Türleri, Değişen Metin Algısı ve Türkçe Eğitimi", *TÜBAR*, 2010, S. 28, ss. 284-286.

⁴ Douglas Kellner, "New Technologies/New Literacies: Restructuring Education for a New Millennium", *International Journal of Technology and Design Education*, 2001, S. 11, s. 67.

⁵ Bknz. Ayşe Zişan Furat, "Din Okuryazarlığı: Din Eğitimi Felsefesi Açısından Temel Bir Kavram", *"Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 2012, S. 12/3, ss. 9-24.

⁶ Prothero, *Religious Literacy; What Every American Needs to Know and Doesn't*, s. 11-12.

⁷ Mirjana Bajovic ve Anne Elliott, "The Intersection of Critical Literacy and Moral Literacy: Implications for Practice", *Critical Literacy: Theories and Practices*, 2011, 5;1, s. 30.

ğimsız olarak tanımlandığı takdirde yeterli olacaktır. Ancak hemen hemen tüm dinlerin ahlak ile bütünleşmiş bir yapı sergilediği göz önünde bulundurulduğunda ve din okuryazarlığının dini yaşantı ve formların toplum içerisinde şekillendiğinin farkına varma, dinin kültürel yapıyı anlamadaki rolü, insan yaşamının doğası ve amacı ile insan yaşamına etki eden ahlaki normları da kapsadığı göz önünde bulundurulduğunda, dinlerin insan hayatında doğrudan gözlemlenebilir etkisinin en çok görüldüğü alanlardan biri olan ahlak okuryazarlığının da din okuryazarlığı kapsamında değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrı bir okuryazarlık türü olarak tanımlandığında ahlak okuryazarlığına ait yeterlilikler; ahlaki konularda bilgi sahibi olmak, ahlaki erdemleri ve ahlaki becerileri geliştirmek, ahlaki değerlerin muhakeme edilmesi ahlak okuryazarlığı için gerekli beceriler arasında sayılmıştır.⁸ Dinlerin ve ahlakın ayrılmaz bütünlüğünü göz önünde bulundurularak din okuryazarlığı kapsamında değerlendirilen ahlak okuryazarlığı için ise bu becerilere ahlak ilkelerinin dini temellerini bilme, evrensel ahlak yasalarının farkına varma, ahlakın din ve kültür ile ilişkisini fark ederek sosyal ilişkilerinde bu bilinci taşıma, ahlaki bazı kuralların dini arka planı hakkında bilgi sahibi olma gibi yeterlilik ve beceriler de eklenebilir.

Din okuryazarlığının tüm alt boyutlarıyla betimlenmesi ve kavramın tanımlanması 2000'li yıllardan sonra olsa da Avrupa ve Amerika'da sekülerleşmenin etkisiyle sosyal hayatta dinin referans alınmaması, dini cehaleti körüklemiştir. Prothero'nun tespitine göre dört incilin dahi adını bilmeyen Hristiyanların varlığı bu cehaletin boyutunu ortaya koymaktadır.⁹ Avrupa ve Amerika'da konunun ilgi çekmesindeki bir başka faktör ise Asya ve Orta Doğu'dan yaşanan göçler sonucunda ise toplumun çok dinli yapısı belirginleşmesi olmuştur. Bir arada yaşamakta olan ve Taoizm, Hinduizm, İslam gibi farklı dine mensup insanların günlük hayatta kullandıkları kelimeler, uygulamalar ve ibadet çeşitliliğinin bilinmesi, saygı ve hoşgörü çerçevesinde yaşanması için şarttır.¹⁰

Küreselleşme ve teknolojinin gelişimiyle yaşanan olaylardan haber alma hızının yükselmesi, yaşanan olayların dünya gündeminde belirleyici rol oynaması da farklı din ve kültürler hakkında bilgi sahibi olmayı zorunlu kılmıştır. Bu durumun en somut örneği 11 Eylül 2001'de gerçekleşen terör saldırısından sonra yaşanmıştır. Olayın ardından birçok Amerikalı; "Neden bizden ve özgürlüğümüzden nefret ediyorlar?" sorusunu sorarken Amerika karşıtı gruplar önce Amerika'nın yargılanması gerektiğini iddia etmiştir. İsrail Filistin çatışmasında Amerika'nın tutumu, Afganistan'da yaşananlar birlikte değerlendirildiğinde olayın tarihi ve siyasal boyutunun dünyadaki dini inançların bir parçası olduğu görülecektir. Ancak olayların doğru bir şekilde yorumlanabilmesi için dini cehaletin aşılması gerektiği dile getirilmektedir. Bu nedenle de Amerika'daki okullarda K-12 programlarında din eği-

⁸ Allan Walker, "Leadership and Moral Literacy in Intercultural Schools", *Journal of Educational Administration*, 45; 4, s. 380.

⁹ Prothero, *Religious Literacy; What Every American Needs to Know and Doesn't*, s. 5-8.

¹⁰ Prothero, *Religious Literacy; What Every American Needs to Know and Doesn't*, ss. 1-11.

timi dâhilinde dünya dinleri eğitimi verilmesi ve din okuryazarlığının geliştirilmesi şart olarak görülmüştür.¹¹

Konu çok dinli ve çok kültürlü toplumlarda yukarıda sayılan bağlamlarda önem arz etmektedir. Türkiye gibi çok dinli olmayan toplumlar için de kültürel pedagojinin ilkeleri doğrultusunda çeşitli açılardan ele alınarak kavram yeniden değerlendirilmelidir. Ülkemizde konuya bakış açısını belirleyecek temel noktalardan biri dini cehaletten kaynaklanan taassuptur. Yanlış bilgiye ya da hurafeye dayalı din anlayışlarını başkalarına dayatıp kabul ettirmek, kendi inancı dışındakilere karşı hoşgörüsüzlük ve tek bir düşünce dışındaki her şeyi sapkın kabul etmek şeklinde tezahür eden taassubun ileri boyutlara ulaşması kişiyi dini fanatizme sürükleyebilir. Bir kişinin ya da grubun inancını tek bir doğru kabul ederek diğerlerine karşı hoşgörüsüzlüğün en yüksek seviyeye ulaştığı bu tavır toplumda bölünmeye veya ayrışmalara sebep olabilir. Bunun yanında din okuryazarlığı kapsamında değerlendirilen mezhep okuryazarlığı, bir dinin içerisindeki mezhep ya da dini gruplar arasındaki farkların ve ortak noktaların bilinerek mezhep ayrımcılığının önüne geçilmesine katkı sağlayabilir. Konu, ülkemizde ister dini grup olarak ister mezhep olarak kabul edilsin Alevilik tartışmalarının ayrışmayla sonuçlanmasının önüne geçilebileceğine işaret eder. Bu konuyla ilgili olarak örgün eğitimde dini kültürün öğretimindeki tek araç olan DKAB derslerine, bu derslerin programları mezhepler üstü olarak tasarlanmış olsa da Alevi vatandaşların talepleri üzerine 2010 yılında Aleviliğe ilişkin konular eklenmiştir.¹² Bu değişikliğin öğrencilerin mezhep okuryazarlığı geliştirmesine de katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Din okuryazarlığı becerisi, dinlerin sosyal ve politik olgulara bakışı hakkında bilgi sahibi olmayı da kapsayan bir beceridir. Din okuryazarlığının bu boyutu, Türkiye’de uzun yıllar tartışılmış ve esasında bilgi eksikliğinden kaynaklanan yanlış anlayışların doğurduğu din-laiklik ayrışmasını, dinin siyasi boyutu hakkında bilgi vererek ülke ya da dünya siyasetinde, yaşanan olayların din okuryazarlığı çerçevesinde objektif biçimde değerlendirebilme becerisini kazandırarak çözüme kavuşturabilecektir.

Bu bakımlardan önemi haiz bu beceri DKAB müfredatlarında kavramsal olarak yer almasa da bu becerinin geliştirilmesine imkân sağlayan kazanımlar mevcuttur. Bu kazanımlar ve yorumları aşağıda verilmiştir.

3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatlarında Din Okuryazarlığı

Ülkemizde anayasanın 24. maddesi ile zorunlu kılınan din derslerinin hem temel eğitimde hem de ortaöğretimdeki amaçları bireysel, toplumsal, ahlaki, kültürel ve evrensel faydalar gözetilerek belirlenmiştir. Bu amaçlar ve din okuryazarlığı becerisi ile bireyde geliştirilmek istenen becerilerin ortak noktalarda bulunduğu gözlenmiştir. DKAB dersleriyle yetiştirilmesi hedeflenen insan tipinin sahip olması

¹¹ Diane Moore, *Overcoming Religious Illiteracy; A Cultural Studies Approach to The Study of Religion in Secondary Education*, Palgrave Macmillan, New York 2007, ss. 3-5.

¹² Şuayip Özdemir ve İsmail Arıcı, "Alevi-Bektaşilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'ne Yönelik Görüşleri (Malatya Örneği)", *Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi* (Ed. Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin, Şeyma Arslan), Dem Yay., İstanbul 2011, s. 116.

gereken niteliklerden pek çoğu din okuryazarı bir bireyin de sahip olması beklenen yeterliklerdir. Bunlar DKAB dersinin amaçları merkezinde Őu Şekilde sıralanabilir: *“Temel dinî ve ahlaki sorulara cevap verebilme, inanma ve yaşama özgürlüklerinin bilincine varma, dinî inanç ve ibadetlerini başkalarının istismarına kapılmaksızın gerçekleŐtirme, dinî kavramları doğru anlayıp kullanma, doğru dinî bilgiler ile batıl inanç ve hurafeleri ayırt etme, İslam dinini ve diğer dinleri ana kaynakları ile birlikte tanımlama, İslam’ın iman, ibadet ve ahlak esaslarını tanıma, İslam dininin akıl ve bilimle uyum içinde olduğunu, din ve bilimin birbirinin alternatifi olmadıklarını kavrama, toplumdaki farklı dinî anlayış ve yaŐayıŐların sosyal bir olęu olduğunun bilincine varma, başkalarının inanç ve yaŐayıŐlarına hoşgörü ile yaklaŐma, ahlaki değerleri bilen ve bunlara saygı duyan erdemli kişiler olabilme, dinin költürü oluşturan unsurlardan biri olduğunu kavrama, dinin, diğer költür unsurları üzerindeki etkilerini kavrama, diğer dinleri temel özellikleriyle tanıyarak mensuplarına hoŐgörüyle yaklaŐma, demokrasi bilincini bütün bireylerde geliştirme ve yerleŐtirme.”*¹³

DKAB dersinin bu amaçları doğrultusunda yetiŐen bireylerin aynı zamanda din okuryazarlık becerisine de sahip olacağı düşünölmektedir. DKAB müfredatındaki kazanım ifadeleri, din okuryazarlığının alt boyutlarına göre analiz edildiğinde konu daha net bir Şekilde açıklanabilecektir.

3.1. İnanç Okuryazarlığı

Dinlerin temel inanç esaslarının bilinmesi olarak tanımlanan inanç okuryazarlığına dair konular, daha çok DKAB programlarındaki inanç öğrenme alanı içerisinde yer almıştır. Bu öğrenme alanıyla; günlük hayatta kullanılan dini ifade ve kavramları anlayabilen, tek tanrı inancını temellendirerek Allah ile sağlıklı bir iletişim kurabilen, peygamberleri ve kutsal kitapları tanıyarak bunların gönderiliş amaçlarını bilen, melek-Őeytan gibi varlıkların varlık kategorisindeki yerini açıklayabilen, dünyada yaptığı iyilik ve kötölüklerin karşılığını göreceği bir ahiret hayatı olduğu inancına sahip bireylerin yetiŐmesi amaçlanmıştır.¹⁴

İnanç öğrenme alanına dair üniteler her sınıf düzeyinde ilk sırada yer almaktadır. Temel eğitim dördüncü sınıfın ilk ünitesi ‘Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum?’ başlığını taşımaktadır.¹⁵ Ünite içerisinde Őükür, sevap, günah, helal-haram gibi kavramların öğretiminin din okuryazarlık becerisine katkı sağlayacağı düşünölmektedir. Beşinci sınıf inanç öğrenme alanında Allah inancı¹⁶, altıncı sınıfta ‘Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç’, yedinci sınıfta ‘Melek ve Ahiret İnanç’, sekizinci sınıfta ‘Kaza ve Kader’ konuları işlenmiştir. Tüm bu konular imanın temel esaslarından olup bilgi edinildiği takdirde inanç okuryazarlığını oluşturabilecek konulardır. İman esasları hakkında bilgi verilmesinin yanında konular işlenirken

¹³ MEB DÖGM, *İlköğretim Din Költürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, MEB Yay., Ankara 2010, s. 12-13 ve MEB DÖGM, *Ortaöğretim Din Költürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9,10,11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*, MEB Yay., Ankara 2010, s. 12.

¹⁴ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 15.

¹⁵ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 36.

¹⁶ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 42.

kullanılan kelime ve kavramlar ile öğrencinin inanç okuryazarlığı özelinde din okuryazarlık becerisine de olumlu katkılarda bulunabileceği düşünülmektedir.

Temel eğitim süresince inanç öğrenme alanında İslam'ın inanç kaidelerini ana hatlarıyla öğrenen bireyin ortaöğretimde de mevcut olan inanç öğrenme alanından edindiği kazanımlar sonunda; akıl ve irade sahibi bir insan oluşuyla kendisine yüklenen sorumluluk bilincine varan, tek tanrı inancını temellendirebilen, Allah'la sağlıklı iletişim kurabilen, yaptığı iyilik ve kötülüğün karşılığını göreceğini bilen bir birey olarak yetiştirilmesi hedeflenmektedir.¹⁷

Bu hedef doğrultusunda dokuzuncu sınıfta 'İnsan ve Din' başlıklı ünite ile din olgusunun insan ile ilişkisinin anlaşılması hedeflenmiştir. Ayrıca 'İnanmanın Biçimleri' başlığı altında monoteizm, politeizm ve ateizm incelenmiştir. Bu tür farklı inançlara değinilmesi, inanç farklılıklarının kavranarak inanç okuryazarlığının tek boyutla sınırlı olmadığına birey tarafından fark edilmesi bakımından önemlidir. Onuncu sınıf 'Allah İnancı' ünitesi daha önce temel eğitim DKAB müfredatı içerisinde beşinci sınıfta da yer alan ünitelerden daha detaylı biçimde Allah'ın zati ve subuti sıfatları, insan-Allah ilişkisi gibi konulara değinilerek işlenmiştir.¹⁸ Bu bağlamda inanç okuryazarlığı perspektifini genişletmesi bakımından önemlidir. On birinci sınıf inanç öğrenme alanına ait ünitenin başlığı 'İnsan ve Kaderi'dir. Kaza ve kader konusu temel eğitimin son sınıfında da işlenmiş bir konudur. Ancak bu sınıf düzeyinde irade, akıl ve sorumluluk dengesinde insanın konumu gibi konular eklenerek detaylandırılmıştır. On ikinci sınıfta söz konusu öğrenme alanına dair ünite, 'Dünya Hayatı ve Ahiret'tir. Ahirete iman konusu temel eğitimin yedinci sınıf düzeyinde de yer alsa da on ikinci sınıfta bu temel bilgiler üzerine, ahiretin dünya hayatına etki boyutu tartışılarak öğrencinin konu hakkında çok boyutlu düşünmesini sağlamak amaçlanmıştır.

Temel eğitim ve orta öğretim basamaklarında inanç öğrenme alanına dair pek çok konu olduğu görülmektedir. Bu konuların yeterliliğine dair DKAB öğretmenleri ile yapılan bir çalışma, öğretmenlerin inanç alanındaki kazanımları yeterli bulduklarını göstermektedir. Söz konusu çalışmada, öğretmenlerin ilköğretim DKAB dersi inanç öğrenme alanı kazanımlarının gerçekleşme düzeyine katılımlarını ifade eden kırk üç maddeden dokuzuna çok iyi, otuz dördüne iyi düzeyde katıldıkları tespit edilmiştir.¹⁹ Yani ilköğretim DKAB öğretmenlerine göre; inanç konularının kazanımları, uygulanabilir ve öğrenciler tarafından ulaşılabilir niteliktedir. Lise DKAB kitaplarının inanç öğrenme alanı açısından incelendiği diğer bir araştırmada ise kitapların ve içeriğinin öğrencilerin dini gelişim düzeylerine uygun olduğu, konuların etkinliğinin artmasında öğretmenin kullandığı yöntemlerin de belirleyici olacağı söylenmiştir.²⁰ Bilecik tarafından yapılan alan araştırmasında ise

¹⁷ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 15.

¹⁸ Ahmet Ekşi vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10. Sınıf Ders Kitabı*, MEB Yay., Ankara 2012, ss. 10-24.

¹⁹ İsmail Bulut, İsmail Arıcı ve Celal Büyük, "Öğretmenlere Göre İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programında Yer Alan İnanç Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyi", *Atatürk Üniv., İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 41, s. 235.

²⁰ Macit Yılmaz, "İnanç Öğrenme Alanları Açısından Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının İncelenmesi", *Atatürk Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/3, s. 131.

üniversite öğrencilerine, temel eğitim ve ortaöğretim DKAB müfredatı temel alınarak hazırlanmış olan din okuryazarlığı başarı testi uygulanarak DKAB müfredatının din okuryazarlık becerisi üzerindeki etkisi ölçülmüştür. Bunun sonucunda inanç okuryazarlığı ile ilgili yirmi puan üzerinden değerlendirilen sorularda 14,6774 puan ortalamasına sahip oldukları görülmüştür.²¹ Bu sonuç, inanç öğrenme alanının yeterliliğini ortaya koymasından dolayı değer görülebilir.

Programdaki kazanım ifadeleri ve yapılan araştırmaların sonuçları göz önünde bulundurulduğunda DKAB programlarındaki inanç konularının inanç okuryazarlığı geliştirme konusunda yeterli olduğu söylenebilir. Ancak temel eğitim süresince İslam'ın özünü oluşturan amentü esasları öğretilmesine rağmen ortaöğretimde de konuların tekrara düştüğü görülmüştür. Konu tekrarının olumsuz etkisi olmasa da eğitimde bir üst basamak olan ortaöğretimde konunun farklı boyutlardan ele alınması inanç okuryazarlığının daha geniş bir perspektiften geliştirilmesine imkân sağlayacaktır.

3.2. İbadet Okuryazarlığı

DKAB programlarında ibadet okuryazarlığına ilişkin konular daha çok ibadet öğrenme alanı içerisinde yer almaktadır. DKAB derslerinde ibadet öğrenme alanıyla, ibadet duygusunun sağlıklı bir şekilde verilmesi ile dinlere ve ibadetlere saygılı davranma alışkanlığı kazandırılması amaçlanırken ibadet okuryazarlığı da ibadetlerin nasıl yapıldığını bilme becerisinin kazanılmasıdır. Bu bağlamda ortak bir amaç söz konusudur.

Temel eğitimde ve ortaöğretimde öğrencinin, namaz, oruç, zekât gibi ibadet türlerini tanıması, ibadetlerin insan ve toplum için önemi ve faydalarını bilmesi, ibadet duygusunun sağlıklı bir biçimde doyurulması, ibadet mekânlarına saygılı davranması, diğer dinlerdeki ibadet şekillerini de bilerek onların da ibadet mekânlarına, kutsal gün ve bayramlara saygı duyması amaçlanmıştır.²²

Bu amaçlar doğrultusunda dördüncü sınıf ibadet öğrenme alanındaki 'Temiz Olalım' ünitesinde; temizliğin sağlık, çevreye duyarlılık ve sosyal ilişkiler açısından öneminden bahsedilirken temizlik ile alakalı ibadetlere ve bunların yapılışına dair bilgiler verildiğinden ibadet okuryazarlığına dair bir kazanım elde edilebilecektir.²³ Beşinci sınıf ibadet öğrenme alanındaki ünite, "İbadetler Konusunda Bilgilenelim" başlığıyla yer almaktadır. Ünitenin ilk kazanımları incelendiğinde ibadet, farz, vacip, sünnet, dua, ameli salih gibi kavramların öğretiminin söz konusu olduğu görülmektedir. Bu kavramların kazandırılması çocuğun kelime haznesine katkı sağlayacağı gibi din dilinin ve din okuryazarlığının geliştirilmesine de yardımcı olacaktır. İbadet okuryazarlığına bir temel oluşturması bakımından önem atfedilen ve ünite içerisinde yer alan konulardan biri de "Başlıca İbadetler" başlığı altında

²¹ Bilecik, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)*, s. 90.

²² MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 16.

²³ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 72.

namaz, oruç, zekat ve hac ibadetlerinin tanıtılmasıdır.²⁴ Altıncı sınıf müfredatına bakıldığında, ibadet öğrenme alanında namaz ünitesinin yer aldığı görülmektedir. Üniteye namazın öneminden sonra namaza hazırlık konuları (abdest, boy abdesti, teyemmüm), namazın kılınış şartları, ezan ve kamet, beş vakit namaz ve cemaatle namaz gibi konular kapsayıcı biçimde işlenmiştir. İslam'da namaz, Kur'an-ı Kerim'de diğer ibadetlere nazaran daha çok zikredilen önemli vecibelerden biridir ve namaz kılma davranışının erken yaşlarda kazandırılması gerektiği herkesçe bilinen bir gerçekliktir. Ancak öğretim programında verilen kazanım ifadelerine bakıldığı zaman, öğrencinin namazı kılabilmesi veya bunu alışkanlık haline getirmesinden ziyade namazın kılınışını açıklaması beklenmektedir. Moore'a göre din okuryazarlığı eğitiminin hedefi, ibadetlerin uygulanmasını sağlamaya yönelik değildir. Bilişsel olarak bu beceriyi kazanarak bunu günlük, sosyal veya entelektüel birikim olarak kullanmasını sağlamaktır.²⁵ Bu durumda müfredatın bu alana katkı sağlayacağı söylenebilir. Yedinci sınıf ibadet öğrenme alanında öğretilmesi hedeflenen konu oruçtur ve ünitenin başlığı 'Oruç İbadeti'dir. Ünite içerisinde ramazan ayı ve öneminden bahsedilerek öğrencilerde farkındalık oluşturulduktan sonra ramazan ayı ve oruç ile ilgili; sahur, iftar, imsak, mukabele, teravih, fitre, fidye gibi kavramlar öğretilecektir. Bu kavramların öğretimi ibadet okuryazarlığına temel oluşturacaktır. Orucun kişinin davranışlarına ve dolayısıyla sosyal ilişkilerine etkisi, birey ve toplum açısından önemi gibi konular da ibadet okuryazarlığının sosyal bağlamındaki etkilerinin kavratılması bakımından değer taşımaktadır. Temel öğretimin son sınıfı olan sekizinci sınıf düzeyinde ibadet öğrenme alanında işlenecek konu ve ünite başlığı; 'Zekât, Hac ve Kurban İbadeti'dir. Üniteye zekât ve sadaka ibadetinin nasıl yerine getirileceği ayet ve hadislerle açıklanmıştır. Ünite boyunca; nisap, ihram, vakfe, tavaf ve say kavramlarının öğretimi hedeflenmiştir. Ayrıca zekât, hac, kurban, sadaka ibadetlerinin bireysel ve toplumsal yönleri birlikte ele alınarak çoğunlukla, ibadetleri farklı boyutlarıyla değerlendirebilmesi sağlanmıştır.

Dokuzuncu sınıf ibadet öğrenme alanına ait ünite, 'Temizlik ve İbadet'tir. Bu üniteye öğrenciden, ibadet kavramını ve niçin ibadet edildiğini açıklaması, ibadetleri sınıflandırıp günlük hayattan örnekler vermesi, abdest, gusül ve teyemmümün yapılışının bilinmesi, beden, mekân ve çevre temizliği ile İslam dininin temizliğe verdiği önemi kavraması beklenmektedir. Ancak konu ve kazanımlara bakıldığında, temel öğretimin dört ve beşinci sınıfında aynı öğrenme alanına ait ünitelerdeki kazanımların birleştirilmiş bir tekrarından ibaret olduğu görülmektedir.²⁶ Onuncu sınıf ibadet öğrenme alanının ünite başlığı, 'İslam'da İbadetler'dir. Üniteye ibadet inanç ilişkisi açıklandıktan sonra, başlıca ibadetler başlığı altında namaz, oruç, hac, zekât ve kurban ibadetleri temel öğretim müfredatındaki kadar detaylı olmasa da temel bilgileri hatırlatacak şekilde işlenmiştir. Bu ibadetlerin bireysel ve toplumsal faydalarına vurgu yapılmıştır. Ünitenin sonunda beşinci sınıfta da kazandırıldığı

²⁴ Mehmet Akgül vd., *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı*, MEB Yay., Ankara 2012, ss. 32-36.

²⁵ Moore, *Overcoming Religious Illiteracy; A Cultural Studies Approach to The Study of Religion in Secondary Education*, ss. 27-33.

²⁶ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 33.

üzere salih amel kavramı açıklanmıştır.²⁷ On birinci sınıf müfredatına bakıldığında, 'İslam'da İbadetlerde İlkeler ve İbadetlerin Faydaları' isimli ünite içerisinde ibadetlerin faydalarının birkaç açıdan incelendiği görülmektedir. Bunun yanında başkalarının ibadet etme hakkına saygı, ibadetlerin bireye sağladığı iç huzur ve ibadetin kendi hayatındaki faydaları ile ibadetlerin ahlaki güzelleştirmesine katkısına değinilmiştir.²⁸ İbadetlerle ilgili temel ilkeler kazandırılırken ibadetlerin gösterişten uzak, samimi bir şekilde ve bireyin kendisine zorluk çıkarmadan uygulamasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. İbadetlerin faydaları temel öğretim müfredatında her üniteye işlenen ibadetle ilgili olarak ayrı ayrı verilmiştir, burada tüm ibadetlerin faydalarının birlikte işlendiği görülmektedir. On ikinci sınıf müfredatı incelendiğinde temel öğretim programlarında yer almayıp orta öğretimde ilk defa verilen tek ünitenin başlığı, 'Tövbe ve Bağışlama'dır. Üniteye tövbe ve bağışlama eylemlerinin kişinin kendi iç dünyasıyla ilgili olup iç dünyasını Allah'a açmanın yolunun tövbe olduğuna, tövbe ve bağışlanma dileminin sevgi temelli bir eylem olduğuna, Allah'a ve tüm insanlara sevgi ve yakınlık kazandırmasının yanında kişiye huzur ve mutluluk duygusunu yaşatacağına vurgu yapılmıştır.²⁹

Orta öğretim müfredatı ibadet öğrenme alanı incelendiğinde, dokuz ve onuncu sınıftaki ünitelerin temel eğitim müfredatında da yer aldığı görülmektedir. Ancak kazanım ifadelerine yenileri eklenerek üst öğrenmeler hedeflenmiştir. On bir ve on ikinci sınıfta ise hoşgörü, başkalarının ibadetlerine ve ibadet mekânlarına saygı gibi din okuryazarlığının sosyal hayata tezahür eden yönü bakımından önem arz eden konulara değinilmiştir. Ayrıca ibadetlerin faydaları ele alınarak, ibadetlerin sosyal boyutlarının kavranması da sağlanmıştır. DKAB müfredatlarında yer verilen kazanımların gerçekleşme düzeyine ilişkin Akto'nun lise öğrencileri ile yaptığı çalışmada ibadet öğrenme alanındaki kazanımların gerçekleşme düzeyi öğrencilerin öz değerlendirmesine göre beş puan üzerinden 4,32-4,73 oranları arasında değişiklik göstermiştir.³⁰ Öğrencilerin lise müfredatında yer alan kazanımları edindiğini düşünmesi din okuryazarlığına katkı sağlayabilecek konuların da kavrandığıyla yorumlanabilir ki üniversite öğrencilerine uygulanan din okuryazarlığı başarı testinde ibadet okuryazarlığına dair yirmi bir soru yer almıştır. Öğrencilerin ortalaması 15,9509'dur.³¹ Soru sayısı üzerinden hesaplandığında %75'lik bir başarı gösterdikleri söylenebilir. Bu iki veri birlikte değerlendirildiğinde programların ibadet okuryazarlığı oluşturmada başarılı olduğu söylenebilir.

3.3. Mezhep Okuryazarlığı

Kelime anlamı gidilecek yer, takip edilen yol, yöntem anlamına gelen mezhep, terim olarak bir dinin görüş, yorum ve anlayış farklılıklarından ortaya çıkan

²⁷ Ekşi vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10. Sınıf Ders Kitabı*, ss. 42-52.

²⁸ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 47.

²⁹ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 54.

³⁰ Akif Akto, "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Öğrenci Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyleri (Van İli Örneği)", *E-Journal of New World Sciences Academy*, S. 4, C. 6, s. 794.

³¹ Bilecik, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)*, s. 91.

kollarından her biri, dini ilimlerde uzman olan kişilerin dinin ayrıntılarına ilişkin konularda, kendine özgü metotlarla ortaya koyduğu görüşler toplamı anlamlarına gelir.³² Din anlayışındaki farklılıkların kurumsallaşmasından oluşan mezhepler, tamamen insani oluşumlardır ve hiçbir mezhep dinle özdeşleştirilemez. Bu anlayışla DKAB dersinin içeriğinin belirlenmesinde de mezhepler üstü bir yaklaşım benimsenmiştir. Konular, herhangi bir mezhebi esas alıp mezhebi tartışmalara girilmeden dinin temel kaynakları kullanılarak İslam'ın kök değerleri çerçevesinde işlenmiştir.³³

Mezhep okuryazarlığı, kavramı ise bir din içerisinde oluşan mezhepleri, dini grup ve cemaatleri, dini grup özelliği gösteren sosyal yapılanmaları ve bunlar arasındaki temel farklılıkları bilmek olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde İslam dini içerisinde oluşmuş onlarca mezhep, grup vb.den bahsedilebilir ve tüm bunlar arasındaki farklılıkları detaylarıyla bilmek, alanın uzmanı olmayan kişiler için pek mümkün görünmemektedir. Ancak bu düşünce doğrultusunda, bireyin; mezhebin tanımını, mezheplerin nasıl oluştuğunu bilmesinin, yaşadığı coğrafi bölgede çoğunluğun benimsediği mezhepleri genel itibarıyla tanimasının mezhep okuryazarı olmasında yeterli olduğu kabul edilebilir.

Müfredat programları incelediğimiz başlıklar altında mezhep mi kültür mü dini bir grup mu olduğuna dair tartışmaları süren Aleviliğin bu yapısına değinilmemiştir. Çünkü bu konu çalışmamızın sınırlarını aşmaktadır. Alevilik ister mezhep olarak kabul edilsin ister kültür isterse dini grup ya da cemaat olarak nitelensin bu konu, din okuryazarlığı sınıflamasında mezhep okuryazarlığı başlığı altında yer alacaktır. Çünkü mezhep okuryazarlığı, bir din içerisinde oluşmuş mezheplerin arasındaki farklılıkların bilinmesini kapsadığı gibi sonradan ortaya çıkmış grup ve cemaatlerin yapısının bilinmesi, bunların dinin özüne aykırı olamayacağı bilinciyle bâtil mezhepleri hak olanlarından ayırt edebilme yetisini ifade eder.

Temel eğitim müfredatında mezhep okuryazarlığına dair kazanımlar sınıf bazında incelendiğinde ilk olarak dördüncü sınıf müfredatını incelemek uygun olacaktır.

Dördüncü sınıf DKAB dersleri örgün eğitim içerisinde din öğretiminin yapıldığı ilk dersler olması nedeniyle daha çok öğrencide din hakkında farkındalık oluşturmayı hedeflemekte ve bu hedef doğrultusunda dinin temel esaslarının öğretimine ağırlık verildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu sınıf düzeyinde ve 10-11 yaş grubundaki öğrencilere mezhepsel oluşumlardan bahsedilmemiştir. Ünitelere bu bağlamda bakıldığında, mezhepsel farklılıklara değinilmemekle birlikte 4. sınıf birinci ve altıncı üniteleri içerisinde Hz. Ali'nin birer sözüne yer verilmiştir.³⁴ 'Kur'an ve Yorumu' öğrenme alanı içerisinde, Kur'an'ın kitap haline getirilme ve çoğaltılma sürecinde Hz. Ali'nin rolüne değinilmesi beklenmektedir.³⁵ Hz. Ali'nin kişiliği doğrudan mezhepsel bir olgu olmamakla beraber Alevilerin Hz. Ali'ye atfettikleri

³² MEB DÖGM, *Dini Terimler Sözlüğü*, MEB Yay., Ankara 2009, s. 238.

³³ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 2.

³⁴ Mehmet Akgül vd., *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, MEB Yay., Ankara, 2012, s. 27.

³⁵ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 39.

önemden dolayı, çocukların Hz. Ali'yi tanımaları ilerleyen yıllarda Alevilik hakkında bilgi edindiklerinde konuya yabancı kalmamalarını sağlar. Bu bağlamda aktarılan bilgilerin çocuğun, mezhep okuryazarlığı geliştirmesine katkı sağlayabileceğini söylemek oldukça güçtür. Beşinci sınıf DKAB müfredatında, ibadet öğrenme alanında dua konusuna da yer verildiğini daha önce belirtmiştik. 'Niçin ve Nasıl Dua Edilir?' başlığında Ebu Hanife ve Cafer-i Sadık'ın dua ile ilgili sözlerine, 'Kültürümüzden Dua Örnekleri' başlığında ise Alevi- Bektaşilikteki dualara yer verilmiştir.³⁶ Altıncı sınıf ibadet öğrenme alanında ezan konusu işlenirken, "Eşhedü enne Muhammeden Rasulullah" ifadesinden sonra Caferilikte "Eşhedü enne Aliyyen veliyullah" ifadesine yer verildiğinin aktarılması öğretim programında önerilmiş,³⁷ ders kitaplarına da bu ifade eklenmiştir.³⁸ Aynı ünite içerisinde namazın kılımlıyla ilgili Caferi ve Şafi mezhebine göre farklı olan hususlara değinilebileceği öğretim programında belirtilmiştir.³⁹ Konuyla ilgili bilgi öğretmen kılavuz kitabında yer almakla beraber bu konuya değinilip değinilmeyeceği öğretmenin tasarrufuna bırakılmıştır.⁴⁰ Altıncı sınıf düzeyinde Hz. Muhammed öğrenme alanında, Rasulullah'ın cenaze ve defin işlemlerinde Hz. Ali'nin rolüne değinilmesi istenmiş, ders kitabında da peygamberimizin Hz. Ali tarafından yıkanıp kefenlendiğinden bahsedilmiştir.⁴¹ Altıncı sınıf ahlak öğrenme alanında, İslam'ın sakınılmasını istediği davranışlar konu edilmiştir. Bu ünite içerisinde dinimizce yasaklanmış kötü davranış ve alışkanlıklar ayet ve hadislerin yanında, doğrudan mezhebi vurgu olmamakla beraber Hacı Bektaş-ı Veli, Hz. Ali, Cafer-i Sadık ve İmam Şafii'nin sözlerine yer verilerek açıklanmıştır.⁴²

Yedinci sınıfta ibadet öğrenme alanında oruç konusu işlenirken Alevi- Bektaş geleneğinde yer bulan muharrem orucundan ve muharrem ayında yapılan ritüellerden bahsedilmiştir.⁴³ Aynı sınıf düzeyinin Kur'an ve Yorumu öğrenme alanında yer alan "İslam Düşüncesinde Yorumlar" isimli ünite, mezhepleri konu edinmiş, itikadi, fıkhi ve tasavvufi yorum biçimlerinden bahsedilmiştir. Alevilik-Bektaşilik konusunun tasavvufi yorumlar arasında detaylı biçimde işlendiği görülmektedir.⁴⁴ Yedinci sınıfın diğer ünitelerinde ve sekizinci sınıf müfredatında mezhep okuryazarlığına doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sağlayacak herhangi bir konu ve kazanıma rastlanmamıştır.

Ortaöğretim seviyesindeki öğrenciler yaş grubu itibarıyla, bilişsel olarak soyut işlemler dönemindedirler. Bilişsel olarak bu düzeye erişmiş birey, kişisel gö-

³⁶ Mehmet Akgül vd., *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı*, ss. 42-43 ve 48.

³⁷ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 50.

³⁸ Mehmet Akgül vd., *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı*, MEB Yay., Ankara 2012, s. 38.

³⁹ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 50.

⁴⁰ Komisyon, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı*, Ankara 2013, s. 65 ve 67.

⁴¹ Mehmet Akgül vd., *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı*, s. 77. Ayrıca bk. MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 51.

⁴² Mehmet Akgül vd., *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı*, ss. 116-134.

⁴³ Mehmet Akgül vd., *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı*, MEB Yay., Ankara 2012, s. 47.

⁴⁴ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 58.

rüşlerini başkalarıyla tartışırken, konuyu başkasının bakış açısına göre düşünme yeteneği de kazanmıştır. Bu durumda ortaöğretim seviyesindeki birey, çok boyutlu düşünebildiğinden ve farklı görüşleri onların bakış açısından anlayabildiğinden dolayı mezhep olgusunu kavrayabilmesi temel eğitim düzeyine göre daha kolaydır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda mezhep okuryazarlığının geliştirilmesine yönelik bilgilere ortaöğretim seviyesinde daha çok yer verilmesi beklenmektedir.

Dokuzuncu sınıf Hz. Muhammed öğrenme alanında, hicret esnasında ve Hz. Peygamberin cenaze ve defin işlerinde Hz. Ali'nin rolüne vurgu yapılması öğretim kılavuzunda önerilmekte,⁴⁵ ders kitaplarında da bu hususun dikkate alındığı görülmektedir.⁴⁶ 'Kur'an ve Ana Konuları' başlıklı üniteye Kur'an'ın indirilme, kitap haline getirilme ve çoğaltılma sürecine de yer verilmiş; bu konu işlenirken de Hz. Ali'nin bu sürece katkısından bahsedilmiştir.⁴⁷ Dokuzuncu sınıf seviyesinde 'İslamiyet ve Türkler' ünitesinde, Türklerde İslam anlayışının oluşmasına ve İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasına katkı sağlayan isimlerden Ebu Hanife, İmam Maturidi, İmam Şafii, Eş'ari, Ahmet Yesevi, Ahi Evran, Hacı Bektaş Veli, Mevlâna, Yunus Emre ve Hacı Bayram Veli tanıtılmış ve kurucusu oldukları mezheplerden kısaca bahsedilmiştir.⁴⁸ Temel eğitimde yedinci sınıf düzeyinde yalnızca isim olarak zikredilen bu âlimlerin daha detaylı bir şekilde tanıtılması mezhep okuryazarlığı kapsamındaki bilgilerin artmasını sağlayacaktır. Onuncu sınıf DKAB programını incelediğimizde ise 'İslam'da İbadetler' ünitesinde oruç ile ilgili konuda, Alevilik-Bektaşılık'te muharrem ayının öneminden ve muharrem orucundan bahsedilmiştir.⁴⁹ Bu konuya yedinci sınıfta da değinildiğinden mezhep okuryazarlığı bağlamında bir tekrar olmaktan öteye geçmemiştir. Onuncu ve on birinci sınıf programında bunun dışında mezhep okuryazarlığına katkı sağlayabilecek bir konu bulunmamaktadır. On ikinci sınıf programında ise 'İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar' başlıklı bir ünite bulunmakta ve bu ünite içerisinde tasavvufi düşünce yapısının ilkelerinden bahsedilmekte; Yesevilik, Kadirilik, Nakşibendilik, Mevlevilik, Alevilik-Bektaşılık konularına yer verilmektedir. Burada da Alevilik konusunda daha detaylı bilgilerin; cem, cemevi, semah, müsahiplik, dua ve gülbenkler alt başlıkları altında verilerek Alevilikteki temel kavramların tanıtıldığı görülmektedir. Ünitenin sonunda birlikte yaşama ve hoşgörü kültürüne değinilmesiyle farklılıkların ayırım sebebi olmayacağı işlenmiştir.⁵⁰

Hem temel hem de ortaöğretim programlarına bakıldığında Hz. Ali vurgusunun üniteler içerisinde çokça olduğu ve Alevilik konusuna daha fazla yer ayrıldığı dikkat çekmektedir. Bunun altında yatan sebebin, Alevilik hakkında geçmişten gelen yanlış algı ve inançların düzeltilmesinin amaçlanması ya da Alevi vatandaşların kendi inançlarına dair bilgilerin din derslerinde okutulmasına yönelik talepler-

⁴⁵ MEB DÖGM, Ortaöğretim DKAB Programı, s. 34.

⁴⁶ Ahmet Türkan vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9. Sınıf Ders Kitabı*, MEB Yay., Ankara 2012, s. 45 ve 51.

⁴⁷ Türkan vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9. Sınıf Ders Kitabı*, s. 60.

⁴⁸ Türkan vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9. Sınıf Ders Kitabı*, ss. 111-121.

⁴⁹ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 40.

⁵⁰ Mehmet Akgül vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12. Sınıf Ders Kitabı*, ss. 44-68.

rinin olabileceği düşünölmektedir. Programın mezhepler üstü bir yapıda tasarlanmış olması, konuların hiçbir mezhebi esas almadan işlenmesini gerektirse de mezhepler arasındaki belirgin farklılıklara değinilerek mezhep olgusunun daha iyi anlaşılması sağlanabilirdi. Mezheplerin oluşumu ve yapısının temel eğitimin ilk basamağında anlaşılması güçtür; ancak yaş ilerleyip soyut düşünce geliştikçe olaylara farklı açılardan bakabilme yeteneği de gelişecek, bu da mezheplerin daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu bilgi göz önünde bulundurulduğunda program içerisinde mezheplerle ilgili bilgilerin yoğunluğunun sınıf düzeyi arttıkça artması beklentisi oluşmaktadır. Bu haliyle programın mezhep okuryazarlığı oluşturacak kadar yoğun bilgi içermediği söylenebilir. Konu ile ilgili yapılan alan araştırması da bu yorumu destekler niteliktedir. Mezhep okuryazarlığına dair yöneltilen on iki sorunun ortalaması 5,7996'dır. Konu ile ilgili soruların hiç birine doğru yanıt verememiş öğrenciler de mevcuttur.⁵¹

3.4. Kıssa Okuryazarlığı

Prothero'nun kıssa okuryazarlığı olarak tanımladığı okuryazarlık türü, o dine ait kutsal kitap içerisinde geçen ya da tevatür yoluyla aktarılarak dine mâl olmuş kıssaların bilinmesini gerektirir.⁵² Bu bağlamda Hz. Muhammed öğrenme alanında yer alan ve Hz. Peygamberi konu edinen üniteler kıssa okuryazarlığı kapsamında incelenebilir. Bunun dışında okuma önerisi biçiminde ve diğer öğrenme alanları içerisinde yer alan kıssalar da incelenmiştir.

Dördüncü sınıfta 'Hz. Muhammed'i Tanıyalım' ünitesinde; Hz. Muhammed'in doğduğu çevre, Hz. Muhammed'in ailesi, doğumu, çocukluk ve gençlik yılları ile bu yıllardaki örnek davranışları işlenmiştir.⁵³ Aynı sınıf düzeyinde bir sonraki ünite de ise Hz. Lokman'ın oğluna öğütleri Lokman suresi 13-19. ayetleri ile anlatılmıştır.⁵⁴ Beşinci sınıf düzeyinde, "Hz. Muhammed" öğrenme alanında Hz. Muhammed'in aile hayatı konusu işlenmektedir. MEB Yayınları'ndan çıkan ders kitabına baktığımızda ise ünite sonunda "Hz. Muhammed ve Yetim Çocuk" ve "Hz. Muhammed'in Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Sevgisi" başlıklı iki okuma parçasına yer verildiği görölmektedir. Bu parçalar, ilgili literatürden alınan hadislerin kıssalaştırılması şeklindedir. "Kur'an-ı Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri" ünitesinde, "Allah'ı Arayan İnsan: Hz. İbrahim" konu başlığı altında Hz. İbrahim'in hayatı öyküleyici anlatım metoduyla işlenmiştir. Konunun hemen ardında yer alan "Ateşte Gül Bahçesi" başlıklı okuma metninde yine bir Hz. İbrahim kıssasına yer verilmiştir.⁵⁵ Altıncı sınıf programında, 'Hz. Muhammed' öğrenme alanında 'Son Peygamber Hz. Muhammed' ünitesinde Hz. Muhammed'e gelen ilk vahiyden başlanarak Hz. Pey-

⁵¹ Bilecik, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)*, s. 92.

⁵² Prothero, *Religious Literacy; What Every American Needs to Know and Doesn't*, s. 12.

⁵³ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Öğretim Programı*, s. 38.

⁵⁴ Mehmet Akgül vd., *İlköğretim DKAB 4. Sınıf Ders Kitabı*, ss. 88-89.

⁵⁵ Mehmet Akgül vd., *İlköğretim DKAB 5. Sınıf Ders Kitabı*, ss. 88-91.

gamberin vefatına kadarki süreç işlenmektedir.⁵⁶ Aynı sınıf seviyesinde “Kur’an-ı Kerim’in Ana Konuları” ünitesinde “Kur’an-ı Kerim’in Belli Başlı Konuları” başlığı içerisinde inanç, ibadet, ahlak ve kıssalar konusuna değinilmiştir. Kıssa kavramının ve Kur’an’da kıssalara neden yer verildiğinin bilinmesi kazanımlarına ulaşılması beklenmektedir. Ayrıca Kur’an kıssalarından bir örnek sunmak adına Hz. Eyüp kıssasına değinilmiş ve bu kıssanın öğretimi sonucunda öğrencilerin, sabrın güçlükler ve olumsuzlukları aşmadaki rolünü kavraması beklenmiştir. Bahsedilen konular içerisinde, kıssa kavramı tanımlanmış Kur’an’da kıssalara ne amaçla yer verildiğinden ve kıssaların bazı özelliklerinden bahsedilmiştir.⁵⁷ Bu bağlamda kıssa okuryazarlığına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yedinci sınıf ‘Hz. Muhammed’ öğrenme alanında ‘Bir İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed’ başlıklı ünite, Hz. Muhammed’in diğer insanlardan ayrılan yönünün vahiy alması olduğu bunun da onun peygamberlik yönünü oluşturduğuna değinilerek Hz. Muhammed’in insani vasıflarıyla bizlere örnek olduğu vurgulanmıştır.⁵⁸ Kur’an ve yorumu öğrenme alanında işlenecek ünite, ‘İslam Düşüncesinde Yorumlar’ ünitesinin sonunda yer verilen çeşitli okuma parçaları kıssa okuryazarlığına katkı sağlayacak niteliktedir. Örneğin; “Hz. Ali’nin Cesaret ve Kahramanlığı” başlıklı okuma parçasında Hz. Ali’nin Medine döneminde katıldığı savaşlarda gösterdiği cesaret ve yiğitlik örnekleri öyküleyici bir üslupla anlatılmıştır.⁵⁹ Sekizinci sınıf Hz. Muhammed öğrenme alanını ‘Hz. Muhammed’in Hayatından Örnek Davranışlar’ adlı ünite oluşturmaktadır. Hz. Muhammed’in örnek davranışlarının toplumsal hayattaki önemi, insanları iyiye ve güzele yönlendirmede Hz. Muhammed’in sözlerinin etkisi gibi konular işlenmiştir.⁶⁰ ‘Kur’an’da Akıl ve Bilgi’ ünitesinde, Hz. Yusuf kıssasına yer verilmiştir.⁶¹

Temel eğitim müfredatına bakıldığında, kıssa okuryazarlığını geliştirmeye yardımcı olabilecek nitelikteki konuların birçoğunun Hz. Muhammed öğrenme alanı içerisinde yer aldığı, dinimizin kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim’de pek çok kıssa yer almasına veya Kur’an-ı Kerim’de geçmemekle birlikte kültürümüzde aktarılan dini içerikli kıssa sayısının oldukça fazla olmasına rağmen bunlara ders kitaplarında yeterince yer verilmediği, her sınıf düzeyinde hemen hemen birer kıssaya değinilmesinin yeterli bulunduğu görülmüştür. Bu durum, okul dışında din eğitimi almayan çocukların temel eğitim düzeyinde kıssa okuryazarlığı geliştirememesine neden olacaktır. Bunun dışında DKAB derslerinde bir yöntem olarak kıssalardan faydalanılmalıdır. Kıssaların, kullanılan kelime ve kavramların dini kelime haznesinin geliştirilmesine katkı sağlamanın yanında, kıssalarda anlatılanların zihinde canlandırıp olay örgüsü içerisindeki kişilerle empati olanağı sunması ve çocuktaki edebi zevki geliştirmesi gibi pek çok faydası da göz ardı edilmemelidir.

Ortaöğretim DKAB öğretim kılavuzuna bakıldığında temel eğitimde olduğu gibi ortaöğretim döneminde de ‘Hz. Muhammed’ öğrenme alanında her sınıf düze-

⁵⁶ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Öğretim Programı*, s. 51.

⁵⁷ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Öğretim Programı*, s. 52 ve Mehmet Akgül vd., *İlköğretim DKAB 6. Sınıf Ders Kitabı*, ss. 88-90.

⁵⁸ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Öğretim Programı*, s. 57.

⁵⁹ Mehmet Akgül vd., *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı*, s. 109-110.

⁶⁰ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Öğretim Programı*, s. 63.

⁶¹ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Öğretim Programı*, s. 64.

yinde birer üniteye yer verildiği görülmüştür. Dokuzuncu sınıf Hz. Muhammed öğrenme alanında 'Hz. Muhammed'in Hayatı' ünitesinde, temel eğitimde zaten işlenmiş olan peygamberimizin hayatı kronolojiye uygun olarak doğumundan vefatına kadar verilmiştir.⁶² Onuncu sınıfta yine Hz. Muhammed öğrenme alanında 'Kur'an'a Göre Hz. Muhammed' başlıklı ünite; Hz. Muhammed'in Kur'an'ı açıklayıcı ve insanları uyarıcı olarak görevlendirildiği işlenmiştir.⁶³ Bu konular, yedinci sınıfta yer verilmiş olan 'Bir İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed' ünitesindekilerle hemen hemen aynıdır. Bu durumda bu ünitenin de kıssa okuryazarlığı bağlamında yeni bir katkı sunacağı söylenemez. On birinci sınıfta ise 'Hz. Muhammed'in Örnekliliği' ünitesinde; peygamberimizin İslam'ı anlamada örnek teşkil ettiği, olaylar karşısındaki tutumlarından hareketle Hz. Muhammed'in kişilik özellikleri, ehl-i beyt kavramı ve ehl-i beyt sevgisi konularına yer verilmiştir.⁶⁴ On ikinci sınıfta 'Hz. Muhammed'i Anlama' ünitesinde hadis ve sünnet kavramları, Hz. Muhammed'in tutum ve davranışlarının evrensel yönleri, çeşitli olaylar karşısındaki farklı söz ve davranışlarının incelikleri ve literatürümüzde yer alan temel hadis kitaplarına değinilmiştir.⁶⁵

Ortaöğretim DKAB öğretim kılavuzu ve ders kitapları incelendiğinde dört sınıf seviyesinde de Hz. Muhammed öğrenme alanı dışında kıssalara yönelik herhangi bir konu ya da okuma metninin olmadığı dikkat çekmektedir. Temel eğitimde birkaç yerde aktarılan kıssalardan ortaöğretimde hiç bahsedilmemiştir. Hz. Muhammed öğrenme alanındaki konuların ise dokuz, on ve on birinci sınıf düzeylerinde temel eğitimde işlenmiş konuların tekrarı şeklinde olduğu görülmektedir. Oysa Kur'an'a dayalı bir teknik olan kıssaların; ilahi vahyi ve peygamberlerin peygamberliğini ispat etmek, inananlara destek vermek ve düşündürerek ibret almalarını sağlamak gibi amaçları vardır⁶⁶ ve bu amaçlar tüm yaş gruplarını hedef alır. Dolayısıyla kıssalar her yaşta bireyi eğitmek amacıyla kullanılabilir. Ancak yukarıda görüldüğü üzere Hz. Muhammed öğrenme alanları dışında özellikle orta öğretimde kıssaların eğitici fonksiyonundan yeterince faydalanılmadığı bunun da öğrencilerin kıssa okuryazarlığı geliştirebilmesine yeterli katkıyı sunamayacağı söylenebilir. Nitekim konuyla ilgili yapılan alan araştırmasında üniversite öğrencilerine kıssa okuryazarlığına dair yöneltilen yirmi bir soruda ortalama 13,7297 puan almış olmaları bu yorumu destekler niteliktedir.⁶⁷

3.5. Dinler arası Okuryazarlığı

Dinler arası okuryazarlığı, Prothero'nun sınıflamasına Francis Clooney tarafından eklenmiş bir okuryazarlık türüdür. Prothero bu okuryazarlık türünün, din okuryazarlığı içerisinde genel bir çerçeveye ait sayılması gerektiğini belirtir. Yani

⁶² MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı*, s. 34.

⁶³ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı*, s. 41.

⁶⁴ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı*, s. 48.

⁶⁵ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı*, s. 55.

⁶⁶ Muhiddin Okumuşlar, "Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikaye", *Selçuk Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 21, s. 242.

⁶⁷ Bilecik, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)*, s. 94.

o; din okuryazarlığı sınıflaması içerisinde yer alan mezhep, kıssa okuryazarlığı gibi türleri spesifik bir din için düşünülmesi gerektiğini iddia ederken ona göre dinler arası okuryazarlığı için böyle bir durum söz konusu değildir.⁶⁸ Dinler arası okuryazarlığı, dinler arasındaki benzerlik ve farklılıkların bilinmesini gerektirir.

Temel eğitim DKAB programlarına bakıldığında, programın İslam dini öğretimine yönelik konulardan oluştuğu görülebilir. Bunda ülkemizin çok dinli bir yapı arz etmemesi önemli bir etkidir. Ancak böyle bir ülkede de çocukların ve gençlerin dünyanın her yerindeki insanlarla kolayca etkileşime geçebileceği göz önünde bulundurularak hoşgörü kültürünün benimsetilmesi gayesiyle diğer dinlere karşı olumsuz tutumlar geliştirmelerine engel olmak için temel seviyede diğer dinlerle ilgili bilgi de verilmelidir.

Müfredat incelediğinde konular işlenirken İslam dışındaki dinlerin konuyla ilgisine değinilen ya da sekizinci sınıf programında yer alan “Dinler ve Evrensel Öğütleri” başlıklı ünite dışında diğer dinleri tanıtan herhangi bir konunun bulunmadığı tespit edilmiştir. Adı geçen ünite de dinin evrensel bir gerçeklik olduğuna ve dinlerin ortak amaçlarına dikkat çekilmiş ve öğrencilerin evrensel değerleri benimsemelerine vurgu yapılmıştır. Günümüzde yaşayan dinlerden; Hinduizm ve Budizm, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu dinler hakkında bilgi verilirken önyargıdan uzak, bilimsel ve objektif bir tutum izlenmiştir.⁶⁹

Ortaöğretim DKAB dokuzuncu sınıf inanç öğrenme alanında ‘İnsan ve Din’ adlı ünite de inanmanın biçimleri arasında tek tanrıcılık, çok tanrıcılık ve ateizm konularına yer verilmiştir.⁷⁰ Konuya dinler arası okuryazarlığı açısından baktığımızda, bu bilginin dinler veya inanç sistemlerinin temel iman akidesi olan Tanrı inancı hakkında fikir verebileceği söylenebilir. Ortaöğretimde dinler arası okuryazarlığını geliştirebilecek nitelikteki ünitelerden bir diğeri ve sonuncusu din, kültür ve medeniyet öğrenme alanı içerisinde on ikinci sınıfta yer alan “Yaşayan Dinler ve Benzer Özellikleri” ünitesidir.⁷¹ Yaşayan dinler, ünitenin ana konularından birini oluşturmaktadır. Bu konu vahye dayalı dinler (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet), Hint dinleri (Hinduizm, Budizm, Caynizm, Sihizm), Çin ve Japon dinleri (Taoizm, Konfüçyanizm, Şintoizm) ve geleneksel dinler olmak üzere dört gruba ayrılarak incelenmiştir. Bahsi geçen dinler, ana hatlarıyla, tanrı inancı, kutsal kitapları, peygamber ya da dinin kurucuları, başlıca ibadetleri tanıtılarak işlenmiştir.⁷² Bu ünite dinler arası okuryazarlığı oluşturabilmek bakımından güzel bir örnek teşkil etmektedir. Ancak bu ünitenin benzerlerinin başka bir sınıf düzeyinde yer alması konunun dinler arası okuryazarlığı oluşturması açısından yetersiz kalmasına sebep olmaktadır. Oysa Bulut’un yaptığı araştırmaya göre dünya genelinde din derslerine olan ilgi artmakta ve bu derslerin yapısı geleneksel bir dini kapsamak ve

⁶⁸ Prothero, *Religious Literacy; What Every American Needs to Know and Doesn't*, s. 12.

⁶⁹ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 66.

⁷⁰ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 32.

⁷¹ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 59.

⁷² Mehmet Akgül vd. *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12. Sınıf Ders Kitabı*, MEB Yay., Ankara 2012, ss. 91-118.

onu benimsetmek hedefinden daha çok çoğulcu bir anlayışla ve diğer dinleri ötekileştirmeden yer vermeyi amaçlamaktadır.⁷³ Bu bağlamda değerlendirildiğinde DKAB müfredatlarının eksik kaldığı söylenebilir. Bu eksiklik, öğrencilerin din okuryazarlığını oluşturan alt boyutlardan dinler arası okuryazarlığı durumlarına da yansımıştır. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada bu alanla ilgili yöneltilen 14 soruda öğrencilerin ortalama başarıları 8,1078'dir.⁷⁴

Temel ve ortaöğretim müfredatına bütüncül olarak bakıldığında dinler arası okuryazarlığının ancak temelinin oluşturulabileceği söylenebilir. Fakat formal eğitim sistemi içerisinde din eğitime 9-10 yaşlarında başlanan bir çocuğun birkaç yıl içerisinde hem inandığı dini hem de diğer dinlerin öğretilerini öğrenmesi beklenemez. Bu yüzden dinler arası okuryazarlığı geliştirmek isteniyorsa din eğitime daha küçük sınıflarda başlayıp üst sınıflarda diğer dinlere yer verilmelidir.

3.6. Ahlak Okuryazarlığı

DKAB dersleri, adının da içerdiği üzere din ve ahlak olgularını birlikte değerlendirmeye alarak programların bu şekilde düzenlendiği bir derstir. Ahlak ile ilgili konular için ayrılmış bir ahlak öğrenme alanı olduğu gibi, diğer öğrenme alanları içerisinde de ahlak konularına yer verildiği görülmektedir.

Konu, ahlak okuryazarlığı bakımından ele alınacak olursa, din okuryazarlığının bireyi davranışa itme iddiası olmadığı gibi ahlak okuryazarlığının da bireyde iyi ahlak özelliklerini karakter haline getirmiş olması beklentisi yoktur.

Temel eğitim DKAB programlarında, ahlakla ilgili olarak yapılacak öğretim, İslam'ın güzel ahlakı tamamlayıcı ve insani değerleri yücelten yapısı üzerinden temellendirilmiştir. Ayrı bir öğrenme alanı olarak yer alan ahlak öğrenme alanında, *"din- ahlak ilişkisini, kişisel gelişim ve toplumsal barış için millî, ahlaki ve dinî değerlerin önemini, hak ve özgürlüklerin kullanımını, barış içinde yaşamayı, dürüst ve güvenilir bir insan olmayı, affetmeyi ve bağışlamayı öğretmek"* amaçlanmıştır.⁷⁵

Ahlak konuları yalnızca bu öğrenme alanının üniteleriyle sınırlı değildir. Diğer üniteler içerisinde de ahlak konularına yer veren kazanımlara rastlanmaktadır. Bunlardan ilki 4. sınıf inanç öğrenme alanı içerisinde yer alan ve ilk ünite olan 'Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum?' adlı ünite de ahlak ve dinin tanımı⁷⁶, aynı sınıf düzeyinde 'Temiz Olalım' ünitesinde manevi temizlik⁷⁷, Hz. Muhammed öğrenme alanında Hz. Muhammed'in çocukluk ve gençlik yıllarındaki erdemli davranışları⁷⁸, Hz. Lokman'ın öğütleri⁷⁹, 'Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik' ünitesinde Allah'ın yarattıklarını sevdiği ve İslam'da sevgi ve barışın önemi konularına değinilmiştir.⁸⁰ Beşinci

⁷³ Zübeyir Bulut, "Dinsel Çoğulculuk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Diğer Dinlerin Öğretimi", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, S. 8, C.2, ss. 65-66.

⁷⁴ Bilecik, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)*, s. 95.

⁷⁵ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 17.

⁷⁶ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 36.

⁷⁷ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 37.

⁷⁸ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 38.

⁷⁹ Lokman Suresi, 31/13, 16-19.

⁸⁰ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 40.

sınıf ibadet öğrenme alanında yer alan ‘İbadet Konusunda Bilgilenelim’ başlıklı ünite; salih amelin önemi⁸¹, Hz. Muhammed öğrenme alanında peygamberimizin ailesi içindeki güzel davranışları⁸², Kur’an ve Yorumu öğrenme alanında Kur’an’ın iyiye ve güzele yönlendirdiği⁸³, ahlak öğrenme alanında sevinç ve üzüntüleri paylaşmak konularına değinilmiştir.⁸⁴ Altıncı sınıf düzeyinde ahlak okuryazarlığına katkı sağlayabileceğini düşündüğümüz konular ibadet öğrenme alanında namazın davranışlar üzerindeki etkisi,⁸⁵ Kur’an ve yorumu öğrenme alanında Hz. Eyyub kıssasından hareketle sabrın güçlükler ve olumsuzlukları aşmadaki rolü⁸⁶, ahlak öğrenme alanında İslamiyetin sakıncı olduğu kötü davranışlar⁸⁷ şeklinde başlıklandırılmıştır. Yedinci sınıf inanç öğrenme alanında melek inancının davranışı güzelleştirmedeki rolü,⁸⁸ Hz. Muhammed öğrenme alanında Hz. Muhammed’in gönderiliş amacının insanın kendisini, çevresini ve Allah’ı doğru anlamasını sağlayarak insanı ahlaklı bir varlık yapmak olduğu,⁸⁹ ‘Din ve Güzel Ahlak’ ünitesinde ahlak ve din ilişkisi, ahlaki tutum ve davranışların Kur’an ve sünnetteki yeri konuları işlenmiştir. Aynı sınıf düzeyinde din ve kültür öğrenme alanına ait ünite kültür-din ilişkisine ayrılmıştır. Kültür ile din arasındaki ilişki; dil, örf, adet, musiki ve mimarideki dini motifler, bireyin özgür bir biçimde din seçme ve o inançla ilgili düşüncelerini özgürce ifade etmenin laikliğin güvencesinde olduğu konuları işlenmiştir.⁹⁰ Temel eğitimin son basamağı olan sekizinci sınıfta ibadet öğrenme alanında zekat, kurban ve hac ibadetleri paylaşma değerine vurgu yapılmıştır.⁹¹ Hz. Muhammed öğrenme alanında, Hz. Muhammed’in örnek davranışlarına değinilmiştir.⁹² Aynı sınıf düzeyinde, Kur’an ve yorumu öğrenme alanına ait ünite Hz. Yusuf kıssası ele alınarak, kazanım ifadesinde Hz. Yusuf’un yaşadığı zorluklara rağmen ahlaklı davranmayı seçmesinin nedenleri konu edilmiştir.⁹³ Ahlak öğrenme alanı sekizinci sınıfta ‘İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar’ ünite başlığı ile sigara, alkol, kumar ve uyuşturucu gibi alışkanlıkları ayet ve hadislerle açıklayarak, bu alışkanlıkların bireysel ve toplumsal zararları belirtilerek bu alışkanlıklardan kaçınmaya yönelik çözüm önerileri geliştirmeleri beklenmiştir.⁹⁴ Sekizinci sınıf ‘Din ve Kültür’ öğrenme alanında dinlerin evrensel öğütleri, günümüzde yaşayan dinlerin temel özellikleri gibi konulara değinilmesi farklılıklara saygı, hoşgörü gibi değerlerin örnek olarak öğretimini sağlar. Bu değerlerin de ahlaki olduğu düşünüldüğünde bu ünite içerisinde de açık ve net olmasa da ahlak okuryazarlığına katkı sağlayabilecek değerlerin öğretiminin yapıldığı söylenebilir.

⁸¹ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 43.

⁸² MEB, DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 44.

⁸³ MEB, DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 45.

⁸⁴ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 47.

⁸⁵ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 50.

⁸⁶ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s.52

⁸⁷ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 53.

⁸⁸ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 55.

⁸⁹ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 57.

⁹⁰ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 60.

⁹¹ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 62.

⁹² MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 63.

⁹³ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 64.

⁹⁴ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Programı ve Kılavuzu*, s. 65.

Ortaöğretim DKAB programlarında da temel eğitimde olduğu gibi din ile ahlak konularının bir arada ele alındığı görülmektedir. Programda genel amaçlar içerisinde yer alan; *“İslam’ın iman, ibadet ve ahlak esaslarını tanır. Din ve ahlakla ilgili konularda akılcı ve eleştirel yaklaşım sergiler. İbadetlerin, davranışları geliştirmedeki gücünü fark eder. Dinî ve ahlaki alandaki temel sorularına cevap arar. Dinî ve ahlaki kavramların anlamını bilir, bunlar arasında ilişkiler kurar, bu kavramları günlük hayatta ve diğer öğrenme alanlarında kullanır. Toplumdaki dinî ve ahlaki davranışları tanır. Öğrenilen ahlaki değerleri içselleştirir. Dinin kültürü oluşturan unsurlardan biri ve diğer unsurlar üzerinde etkili olduğunu fark eder”*⁹⁵ ifadeleri ortaöğretim DKAB programlarında öğrencilerin ahlak okuryazarlığı geliştirebilmesine imkân sağlayacak kazanımlara yer verildiğini gösterir.

Dokuzuncu sınıf düzeyinde ahlak okuryazarlığına katkı sağlayabileceğini düşündüğümüz ilk kazanıma Hz. Muhammed’in Hayatı öğrenme alanı içerisinde rastlanmıştır. Veda hutbesinin insan hakları bağlamında yorumlanarak bugünkü insan hakları ile karşılaştırmaları öğrencilerden beklenmektedir.⁹⁶ Aynı sınıfın ahlak ve değerler öğrenme alanındaki ünite ‘Değerler’ başlığı taşımaktadır. Kendi değerlerini fark etmesi, örf ve adetlerin ahlaki değerlerin oluşumuna etkisinin belirlenmesi, ahlaki değerlerin din ve dini değerler ile ilişkisi ve kişilik gelişiminde dini ve ahlaki değerlerin etkisi öğretime konu edilmiştir.⁹⁷ Ünitenin tüm kazanımları ahlak okuryazarlığı geliştirilmesine yardımcı olacak şekildedir. Onuncu sınıf ahlak ve değerler öğrenme alanındaki ‘Haklar, Özgürlükler ve Din’ ünitesinde hak ve özgürlük kavramı, İslam dininin temel hak ve özgürlüklere verdiği önem, özel yaşamın gizliliği, başkalarının haklarına saygı ve kul hakkı çerçevesinde değinilmiştir.⁹⁸ On birinci sınıf Hz. Muhammed öğrenme alanında Hz. Muhammed’in örnekliliği konusu Hz. Muhammed’in kişilik yapısı ve sorumluluk bilinci yönüyle ele alınmıştır.⁹⁹ On birinci sınıf ahlak ve değerler öğrenme alanının ünitesi ise ‘Aile ve Din’ başlığını taşımaktadır. Ailenin kurulması korunması ve aile içi iletişimin öneme dair Kur’an’dan ve Hz. Muhammed’in öğütlerinden örnekler vermesi, dinlerin evliliğe verdiği önemi açıklayabilmesi, Kur’an ve sünnet çerçevesinde akraba ve komşuluk ilişkilerinin toplumsal birlik ve huzura katkısını izah edebilmesi beklenmektedir.¹⁰⁰ On birinci sınıf ‘Din, Kültür ve Medeniyet’ öğrenme alanında güzel sözlerle iletişim kurmanın İslam’ın temel amaçlarından olduğu ve güzel davranışlarda bulunanların ödüllendirileceğine ilişkin ayet meallerine değinilmiştir.¹⁰¹ On ikinci sınıfta ise ahlak okuryazarlığına katkı sağlayabilecek ilk kazanımlar ahlak ve değerler öğrenme alanında karşımıza çıkar. İslam ve Barış ünite başlığı altında barış temasına yer verilmiştir. Ünite içerisinde İslam’ın barışa verdiği önem ayet ve hadislerle desteklendiği gibi tasavvufi alanda öne çıkan İslam alimlerinin barışa

⁹⁵ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, ss. 12-13.

⁹⁶ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 34.

⁹⁷ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 36.

⁹⁸ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 43.

⁹⁹ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 48.

¹⁰⁰ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 50.

¹⁰¹ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 52.

dair görüşlerine de yer verilmiştir.¹⁰² Aynı sınıf düzeyinde ‘Yaşayan Dinler ve Benzer Özellikleri’ başlığını taşıyan ünite de dinlerdeki ortak evrensel ahlak ilkelerine yer verilmesinin ahlak okuryazarlığına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

DKAB programlarına genel olarak bakıldığında hemen hemen her ünite de ahlaki bir değer veya olgunun, açık ya da örtük biçimde yer aldığı görülmektedir. Bu da İslam dininin ahlak ile ayrılmaz bir bütünlük sağladığını göstermektedir. Batıda ayrı bir okuryazarlık türü olarak yer alan ahlak okuryazarlığının din okuryazarlığı sınıflaması içerisinde de yer almasını önermemizdeki en büyük etken de DKAB programlarıyla da somutluk kazanan bu durumdur. Dinin inanç boyutunda iman edilen hususların insan davranışına yansımaları, ibadet boyutunda ibadetlerin bireye ve topluma faydaları, Hz. Muhammed öğrenme alanıyla peygamberimizin davranışlarının örnekliliği, Kur’an ve yorumu öğrenme alanıyla Kur’an’daki kıssa ve öğütlerle ahlaki kuralların dinin esas kaynağındaki yeri, din ve kültür öğrenme alanında, pek çoğu davranış biçimi olarak da kendini gösteren örf, adet gibi kültürel öğelerin din ile ilişkisini ve son olarak ahlak öğrenme alanındaki ünitelerle din-ahlak birlikteliğini göstermesi bakımından temel eğitim DKAB programlarının ahlak okuryazarlığı geliştirebileceği düşünülmektedir. Hem temel eğitimde hem orta öğretim programlarında ahlak okuryazarlığının kazandırılması için gerekli olduğunu düşündüğümüz; ahlaki olguların tanımlanması, ahlaki olgulardan sonuç çıkarma, ahlaki değerlerin muhakeme edilmesini, değerlendirilmesi, değerlerin tanımlanması, bir olay ya da olgudaki ahlaki problemlerin tespiti ve ahlaki yargıya ulaşma, ahlak ilkelerinin dini temellerini bilme, evrensel ahlak yasalarının farkına varma, ahlakın din ve kültür ile ilişkisini fark ederek sosyal ilişkilerinde bu bilinci taşıma, ahlaki bazı kuralların dini arka planı hakkında bilgi sahibi olmak gibi temel bilgi ve becerileri içerdiği görülmüştür. Bu durumun öğrencinin ahlak okuryazarlığı geliştirmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Zira alanda yapılan araştırmada öğrencilere bu alanla ilgili olarak yöneltilen on iki soruda 10,4041 ortalama puan almış olmaları bu görüşü destekler niteliktedir.¹⁰³

Sonuç ve Öneriler

Temel eğitim ve ortaöğretim DKAB müfredatlarında yer alan din okuryazarlığı becerisine katkı sağlayabilecek konu ve kazanımların tespit edilmesi amacıyla yapılan bu araştırmada ulaşılan sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Din okuryazarlığı kavramı, kavramsal olarak müfredatta yer almasa da kazanım ve konular incelendiğinde öğrencinin din okuryazarlık becerisi geliştirmesine katkıda bulunabilecek konulara rastlanmıştır.

İnanç, ibadet ve ahlak öğrenme alanlarında aynı adları taşıyan din okuryazarlığı alt boyutlarına ilişkin pek çok kazanım ifadesi yer almaktadır. Mezhep, kıssa ve dinler arası okuryazarlığına yönelik kazanımlar ise çeşitli öğrenme alanları içerisinde bulunmuştur.

¹⁰² MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Programı*, s. 57.

¹⁰³ Bilecik, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)*, s. 96.

DKAB programlarında temel eğitimde inanç okuryazarlığına temel oluşturabilecek nitelikte konulara yer verilmiştir. Ancak ortaöğretimde iman esaslarına dayalı öğretime devam edildiği, yalnızca inanç konularının çerçevesinin genişletildiği görülmüştür.

Programda ibadet okuryazarlığı geliştirebilecek nitelikte de pek çok konu vardır. Namaz, oruç, zekât ve kurban gibi başlıca ibadetler hakkında bilgi verilirken bu ibadetlerin bireysel ve toplumsal faydalarına da değinilmiştir. Ortaöğretimde, temel eğitimde hazırlık şartları, yapılışı gibi açılardan bilgi verilen ibadetlerin bireye ve topluma katkıları ile farkı dinlerin de ibadet yerlerine ve ibadet anlayışlarına yer verilmesi bakımından bireyin ibadet okuryazarlığına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Hem temel eğitim hem ortaöğretim programları mezhepler üstü bir anlayışla tasarlanmıştır. Bu anlayışa göre konuların hiçbir mezhebi esas almadan ve mezhep tartışmalarına girmeden İslam'ın kök değerleri etrafında işlenmesi gerekir. Programda bu noktaya dikkat edildiği görülmüş, konularda ilgili bağlamda mezhepler hakkında verilen genel bilgiler şeklinde değinilmiştir. Ancak ister dini grup ister cemaat ister mezhep olarak kabul edilsin mezhep okuryazarlığı kapsamında değerlendirilmesi gerektiği düşünülen Alevilik ile ilgili konuların ağırlıklı olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda halktan gelen taleplerin etkili olabileceği düşünülmektedir. Her iki düzeyde de programdaki kazanım ifadelerinin mezhep okuryazarlığı geliştirebilecek yoğunlukta olmadığı görülmüştür.

Din eğitimi açısından eğitici bir fonksiyonu olan kıssaların DKAB programlarında mümkün olandan daha az yer aldığı söylenebilir. Öğrencilerin kıssa okuryazarlığı geliştirmesine faydası olacak konular yoğunlukla Hz. Muhammed öğrenme alanında yer almaktadır. Ancak yalnızca Hz. Muhammed'in hayatını bilmenin kıssa okuryazarlığı için yeterli olduğunu söylemek güçtür.

Kılavuzda mezhepler üstü ve dinler açılımlı olarak tasarlandığı belirtilen programda dinler arası okuryazarlığı geliştirebilmelerine yardımcı olacağı düşünülen yalnızca iki üniteye yer verilmiştir. Bu ünitelerde de dünyada yaygın olarak benimsenmiş dinler genel özellikleriyle tanıtılmıştır. Bu konuların dinler arası okuryazarlık geliştirebileceğini söylemek güç olsa da formal eğitimle din eğitimine dördüncü sınıfta başlayan bir öğrencinin hem mensubu olduğu dini öğrenmesi hem de diğer dinler hakkında bilgi sahibi olması mümkün görünmemektedir. Kişinin mensup olduğu din daha erken yaşlarda öğretilbilirse ilerleyen yaşlarda diğer dinlerle ilgili bilgi verilmesinin daha kolay olabileceği düşünülmektedir.

Ahlak okuryazarlığı konusunda pek çok kazanım yer almaktadır. Öğrencinin ahlak okuryazarlığı geliştirmesine yardımcı olacak konular ahlak öğrenme alanının yanında diğer öğrenme alanlarındaki ünitelerde de görülmüştür. İnançın insan davranışlarına etkisi, ibadetlerin kişisel ve toplumsal faydaları, Hz. Muhammed'in örnekliği, Kur'an'da geçen ahlak ilkeleri, dinin, örf-adet ve ahlakla ilişkisi noktalarında kapsamlı biçimde değerlendirilen ahlak konularının öğrenciye, ahlak okuryazarlığı yeterlilikleri olarak tanımladığımız; ahlaki olguları bilme ve onlardan sonuç çıkarma, ahlaki ilkelerin dini temellerini ve kültürle ilişkisini açıklayabilme, ahlaki muhakemeye varabilme becerisini kazandırmada yeterli olacağı söylenebilir.

Müfredatta din okuryazarlık becerisi kavramsal olarak yer almasa da DKAB derslerinde işlenen konuların yoğunluğu ve sıklığı oranında din okuryazarlık becerisine etki edeceği düşünülmektedir. Konu ile ilgili yapılan alan araştırmasında da din okuryazarlığı alt boyutlarında öğrencilerin en başarılı olduğu alandan en başarısız olduğu alana göre sıralama; ahlak okuryazarlığı, ibadet okuryazarlığı, inanç okuryazarlığı, kıssa okuryazarlığı, dinler arası okuryazarlığı ve mezhep okuryazarlığı şeklinde olmuştur.¹⁰⁴ Bu sıralamaya bakıldığında müfredatta daha çok geçen konularla ilgili alt boyutlardaki başarı arasındaki pozitif ve doğru orantısal ilişki görülmektedir.

DKAB programlarındaki tüm konu ve kazanımların din okuryazarlığı geliştirme noktasında yeterli olup olmadığını belirleyecek farklı etkenler de vardır. Ders kitapları ve dersin işleniş yöntemleri bunlar arasında değerlendirilebilir. Bindiği üzere programlar çerçeve olarak hazırlanmıştır. Bu çerçeve programda belirtilen konu ve kazanımlarda vurgulanacak konular, değinilecek hususlar ders kitabının yazımına göre değişiklik gösterebilir. Dersin işleniş esnasında da din okuryazarlığı konusunda bilgi sahibi olan bir öğretmen öğrencilerde bu becerinin geliştirilmesine imkân sağlayan etkinlikler planlayabilir ya da buna uygun yöntem ve teknikler seçebilir.

Akademik alanda ve sosyal hayatta önemi artacağı düşünülen din okuryazarlığı konusu program geliştirilirken de göz önünde bulundurulmalı, DKAB programları öğrencilerin din okuryazarlık becerisi geliştirmesine katkı sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır.

Kaynakça

- Akgül, Mehmet vd., *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, MEB Yay., Ankara 2012.
- , *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı*, MEB Yay., Ankara 2012.
- , *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı*, MEB Yay., Ankara 2012.
- , *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12. Sınıf Ders Kitabı*, MEB Yay., Ankara 2012, ss. 91-118.
- Akto, Akif, "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında Öğrenci Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyleri (Van İli Örneği)", *E-Journal of New World Sciences Academy*, S. 4, C. 6, ss. 785-808.
- Bajovic, Mirjana & Anne Elliott, "The Intersection of Critical Literacy and Moral Literacy: Implications for Practice", *Critical Literacy: Theories and Practices*, 2011, 5;1, ss. 27-37.
- Bilecik, Sümeyra, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)*, NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2015.
- Bulut, İsmail, İsmail Arıcı ve Celal Büyük, "Öğretmenlere Göre İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programında Yer Alan İnanç Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 41, ss. 221-238.
- Bulut, Zübeyir, "Dinsel Çoğulculuk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Diğer Dinlerin Öğretimi", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, S. 8, C.2, ss. 65-90.
- Ekşi, Ahmet vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10. Sınıf Ders Kitabı*, MEB Yay., Ankara 2012.
- Furat, Ayşe Zişan, "Din Okuryazarlığı: Din Eğitimi Felsefesi Açısından Temel Bir Kavram", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 2012, S. 12/3, ss. 9-24.
- Kellner, Douglas, "New Technologies/New Literacies: Restructuring Education for a New Millennium", *International Journal of Technology and Design Education*, 2001, S. 11, ss. 67-81.
- Komisyon, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı*, Ankara 2013.

¹⁰⁴ Bilecik, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)*, s. 191.

- Kurudayıoğlu, Mehmet ve Sait Tüzel, "21. Yüzyıl Okuryazarlık Türleri, Değişen Metin Algısı ve Türkçe Eğitimi", *TÜBAR*, 2010, S. 28, ss. 283-298.
- MEB DÖGM, *Dini Terimler Sözlüğü*, MEB Yay., Ankara 2009.
- , *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, MEB Yay., Ankara 2010.
- , *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*, MEB Yay., Ankara 2010.
- Moore, Diane, *Overcoming Religious Illiteracy; A Cultural Studies Approach to The Study of Religion in Secondary Education*, Palgrave Macmillan, New York 2007.
- Okumuşlar, Muhiddin, "Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikaye", *Selçuk Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 21, ss. 237-252.
- Özdemir, Şuayip ve İsmail Arıcı, "Alevi-Bektaşilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'ne Yönelik Görüşleri (Malatya Örneği)", *Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi* (Ed. Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin, Şeyma Arslan), Dem Yay., İstanbul 2011.
- Prothero, Stephen, *Religious Literacy; What Every American Needs to Know and Doesn't*, Harper Collins Publishers, New York 2008.
- Türkan, Ahmet vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9. Sınıf Ders Kitabı*, MEB Yay., Ankara 2012.
- Walker, Allan, "Leadership and Moral Literacy in Intercultural Schools", *Journal of Educational Administration*, 45; 4, s. 379-397.
- Yılmaz, Macit, "İnanç Öğrenme Alanları Açısından Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının İncelenmesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/3, ss. 117-134.